

בטעם מצות עירוב והמסתעף*

הרה"ח אליהו הומינר שליט"א

[למוד בישיבתינו הק' תשנ"ט – תש"ס]

- א -

הקדמה קצרה

בעניין טעם מצוות עירובין שתקנו חז"ל, ראיתי דעה רווחת בקרב חסידי חב"ד שעיקר הטעם לזה הוא שלא יבואו לטלטל באיסור. כנראה הסיבה להתפשטות דעה זו היא שזהו הטעם שהובא בשו"ע¹, בשו"ע² וברוב פוסקים, ואילו הטעם הנוסף, כדי לאפשר טיול או הוצאה והכנסה של צרכי אכילתו, "וקראתם לשבת עונג" מופיע רק ב"פרישה"³.

איברא, שטעם ה"פרישה" הובא על ידי הרבי בשיחותיו⁴, וכן ציין הרבי⁵ לדברי החת"ס⁶ הסובר כן. למרות זאת, ישנם הטוענים שהבאת טעם זה הייתה לפלפולא ולא להלכה, וכן שהציון לדברי החת"ס אינו מלמד על הכרעת הרבי בעניין.

לפענ"ד הטענה הנ"ל מופרכת, משום שהציון לדברי החת"ס לא נכתב לפלפולא אלא כהכרעה הלכה למעשה לשאלת⁷ הרב מוסקוויטש שעסק בתיקון העירוב במנהטן, וכתגובה

---

* לכבוד ולזכות דודי מורי ורבי ראש הישיבה, הגאון החסיד מהור"ר יחיאל מנחם מענדל קלמנסון שליט"א, בהדרת הכבוד ובהכרת הטוב, בהגיע יום הולדתו השבעים למזל טוב, יאריך ה' ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, בבריות גופא ונהורא מעליא.

מאמר זה נכתב מתוך הכרת תודה עמוקה לאיש אשר פתח בפני שערי חכמה והאיר עיני בדרכי הלימוד כד הוינא טליא כבר תליסר, ומאז בכל פעם שביקר בביתנו זכיתי ללמוד בצוותא חדא עמו ולשאוב מי טל מבארו הטהור. ולעילוי נשמת דודתי היקרה אשת חבר הרבנית שטערנא ע"ה בת הגאון רבי הלל ז"ל, אשת חיל עטרת בעלה, אשר עלתה השמימה בטרם עת, תהא נשמתה צרורה בצרור החיים את ה'.

תפילתי כי יהיו דברי אלו לנחת רוחו ולנחמה אחר סילוקן של צדיקים, והלא כולנו זקוקים לנחמה כי כולנו בניו, כמאמר רז"ל "כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו", וגדול כוחה של תורה להביא נחמה, כדכתיב "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעיני", "אלמלי דברי תורה מרצין אותי בשעה שיסורים באים עלי כבר עקרתי עצמי מן העולם" (תנא דבי אליהו בז).

יהי רצון שנמשיך להגדיל תורה ולהאדירה, וזכות הרבצת התורה תעמוד למורינו ולכל בני המשפחה, לאורך ימים ושנים טובות, עדי נזכה לגאולה האמיתית והשלמה במהרה בימינו.

1) או"ח סימן שצה.

2) או"ח סימן שסו סעיף יח.

3) או"ח סימן שצה ס"ק א

4) ליקוטי שיחות חלק יא עמוד 64.

5) אגרות קודש חלק ט עמוד מג, ועמוד קסה.

6) או"ח סימן צט.

7) תיקון עירובין עמוד סז.

לפולמוס ההלכתי שהתעורר אז, בו נשמעו דעות שבדורנו אין לתקן עירוב משום שהעירוב עלול לגרום לתקלות או משום שכבר אין בכך צורך.

ולהעיר מדברי הרבי להרב מרדכי אליהו, ציטוט מההקלטה, וז"ל:

"ישנם הרבה מערערים על העירובין, אבל בפשטות, על פי הש"ס, זוהי מצווה, וצריך לברך עליה בשם וכו' וכו'. [נוסף על זה,] מה שרואים בפשטות, שעל ידי זה נזהרים כמה וכמה מעניינים חמורים".

ולכן מצאתי חובה לנפשי לכתוב וללבן עניין זה לאשורו על בוריו, כדי להוציא מדעת הטועים⁸ ולברר אמיתת טעמי תקנת חז"ל מפי ספרים וסופרים ואליבא דרבנותינו נשיאינו.

- ב -

בטעם מצוות עירוב שתקנו חכמים

איתא במדרש 'שכל טוב':

"ורבותינו דרשו והי' ביום הששי והכינו את אשר יביאו⁹, את אשר יאכלו לא נאמר, אלא את אשר יביאו, כלומר כינו ביום הששי במבואות ובחצרות תיקוני לחיים וקורות וצורות פתחים ועירובים ושיתופים להתיר להם את אשר יביאו ביום השבת מרשות לרשות".

וכן הוא גם בתלמוד ירושלמי¹⁰:

"אמר רבי יהושע, מפני מה מערבין בחצירות, מפני דרכי שלום¹¹ [כדי שיבואו לדבר זה עם זה, גם שע"י העירוב כולם נחשבים כאיש אחד. קרבן העדה].

מעשה באשה אחת שהיתה דבובה [שנואה] לחבירתה, ושלחה עירובה גבי ברה [על יד בנה], נסת' וגפפתי' ונשקתי' [לקחתו, וחבקתו ונשקתו], אתא ואמר קומי אימי' [בא וסיפר לאמו], אמרה: הכין הוות רחמה לי ולא הוינא ידעה [כל כך היא אוהבת אותי, ואני לא ידעתי!], מתוך כך עשו שלום, הדא הוא דכתיב [זהו שכתוב (משלי ג, יז)] 'דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי'

(8) המערערים.

(9) שמות טז, ה.

(10) עירובין פרק ז הלכה ט.

(11) ובשו"ת 'שערי צדק' או"ח סי' לז: "זכה למצוה רבה במדת יעקב אבינו ע"ה, שפירשו חז"ל עמ"ש 'ויבא יעקב שלם ויחן' כו' עירובין תיקן להם, וכעין מה שהביא המהרש"א בסוף המסכתא כי עירוב גורם לשלום, והיינו עירוב והיינו שלום".

עוד להעיר ממ"ש בשו"ת 'דברי מלכאל' ח"ה סי' ז בא"ד: "העירוב הוא אות על התקשרות האנשים והתערבותם זה בזה, ולזה העירוב מביא לידי שלום כדאיתא בירושלמי". [ובשו"ת מחזה אברהם או"ח ריש סי' עה: "עיקר עירובי חצירות הוא מפני דרכי שלום כדאיתא בירושלמי וכו', ולכך במקום שיש מחלוקת אין עירוב, ולא נאה לת"ח להתנהג כן להיות כאינו מודה בעירוב, ר"ל, שכל המחזיק במחלוקת הרי הוא כ'אינו מודה בעירוב', דעיקר תקנתו הי' מפני דרכי שלום".]

שלום¹².

מפורש בדברי הירושלמי שטעם התקנה הוא להרכות בשלום ועונג¹³.

ובמסכת שבת (לד, א) שנינו:

"שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה: עשרתם, ערביתם, הדליקו את הנר".

ובגמרא שם:

"מנא הני מילי, אמר רבי יהושע בן לוי, אמר קרא (איוב ה, כד) וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא".

ובשאלתות דרב אחאי גאון (פ' בהעלותך שאילתא קכב) מוסיף:

"ואי לא מערבי כיון דלא שרי לטלטולי מאני' ליכא שלמא בבית', ואי לא מדלקי שרגא ולא מעשרי ליכא שלמא בבית'¹⁴".

ונראה שכוונת השאלות היא ע"ד מ"ש הפרישה, שעל ידי העירוב מקיימים מצות עונג שבת כראוי¹⁵ [ולשון "שלמא בביתא" הוא מטעם עונג שבת, וע"ד מ"ש הרמב"ם (הל' שבת פ"ה ה"א) על מצות הדלקת נר שבת "שזה בכלל עונג שבת", ובסוף הל' חנוכה (פ"ד הי"ד) כתב ש"נר ביתו משום שלום ביתו"].

אמנם מצינו טעם אחר, והוא בדברי המפרשים על הגמרא במסכת עירובין¹⁶:

"אמר לי' רבה בר רב חנן לאביי, מבואה דאית בי'¹⁷ תרי גברי רברבי כרבנן [כגון אתה ורבה דדייריתו בי'. רש"י] לא ליהוי בי' לא עירוב ולא שיתוף. אמר לי', מאי נעביד, מר [רבה] לאו

(12) וכעין זה נמצא במדרש תנחומא פ' נח סי' טז:

"אמר ריב"ל, לא התקינו עירובי חצרות אלא מפני דרכי שלום. כיצד, אשה משלחת בנה לחברתה והיא גוחנת עליו ונושקתו, ואמו אומרת הרי אוהבת אותו והי' בלבה עלי', ונמצאו עושות שלום ע"י העירוב אמר הקב"ה, אני עושה שלום בעולמי"

(13) כמפורש ברש"י (שבת דף כג עמוד ב): שלום ביתו - והכי אמרינן לקמן (שבת כה, ב) ותזנח משלום נפשי - זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישוב בחשך.

(14) וברא"ש שבת פ"ב סי' כא: "שלום אהלך זו הדלקת נר שלום בית, ופקדת נוך זה עירובי חצירות - תיקון הנוה".

(15) וראה 'העמק שאלה' על השאלות (סי' ק אות י) בביאור שיטת הראב"ד (בהשגותיו על הל' עירובין ספ"ו) שאין מברכין על עירובי תחומין משא"כ עירובי חצירות, וז"ל: "בשלמא עירובי חצירות מצוה לערוב כדי שיטלטלו בחצר ובמבוי ויש בזה עונג שבת משא"כ בתחומין אינו אלא להתיר האיסור לילך יותר מתחום שבת וה"ה כמו בדיקת הריאה שמחוייב לבדוק מדרבנן שאינו טעון ברכה, והרמב"ם [הל' עירובין שם] ס"ל שכל מה שקבעו הכמים לעשות מעשה טעון ברכה ולא דמי לבדיקת הריאה שאינו אלא ידיעה אם היא טריפה", ע"ש.

(16) סח, א.

(17) גירסת הרי"ף והריטב"א "דיירי בה".

אורח¹⁸ [אין כבודו לחזר על בני המבוי ולגבות השיתוף. רש"י], אנא טרידנא בגירסאי¹⁹, אינהו [שאר בני מבוי. רש"י] לא משגחי²⁰. ואי אקני להו פיתא בסלא [משלי ריפתא בסלא בדיבורא, דליכא טרחא, ויהו כולן זוכין בו לשם שיתוף. רש"י] כיון דאי בעו לה מינאי [אם אחד מהן הי' צריך לאכול מן השיתוף והי' שואלו ממני. רש"י] ולא אפשר ליתבה נהלייהו [אין יכולת בידי לוותר משלי בכל שבת, לכך נמצא שאין בלבי להיות בו חלק גמור. רש"י] בטיל שיתוף²¹."

היינו שהגמרא מבארת מדוע נאלצו אב"י ורבה בר חנן שלא לערב, ומכאן מובן שזוהי חובה.

וכתב מהר"ם מרוטנבורג על דברי הגמרא אלו:

"מכאן משמע דמצוה לערב, וטעמא רבה איכא, דלא ליתי איסורא, לאפוקי ולעיולי מבתים לחצרות ולמבוי²²".

וכן כתבו גם הרא"ש²³ ועוד ראשונים (וכן מובא בשו"ע ובשוע"ר), שמדברי הגמרא כאן יש ללמוד שהעירוב הוא חובה, ושהטעם לזה הוא שלא יבואו לידי איסור הוצאה מרשות לרשות בשבת (בשוגג או אפילו במזיד).

ובאמת צריך עיון גדול מהי הראיה מדברי הגמרא שהטעם לערב הוא כדי שלא יבואו לטלטל באיסור? לכאורה דברי הגמרא רק מוכיחים שישנה חובה לערב, ומדוע שנאמר שהטעם הוא טעם אחר מהטעם המפורש בירושלמי?

ונראה לומר שכל הני ראשונים (והשו"ע) מודים שעיקר הטעם לתקנת עירובין הוא להרבות בשלום ובעונג שבת, אלא שצורך זה, להוציא מבית לבית ע"מ להשיג שלום ועונג אינו קיים בכל אדם ובכל מקום, וישנם אנשים שצרכיהם מוכנים להם בביתם ואינם נוהגים לטייל, ולכאורה באנשים כאלו ליכא לטעם התקנה ואינם מחויבים לערב, ונמצא שחובת העירוב איננה בכל מקום ובכל אדם²⁴.

אמנם מדברי הגמרא "מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי כרבנן לא ליהוי ביה לא עירוב ולא

(18) "ועוד נראה, דודאי צריך לדעת אם אין חסר למבוי לחי וקורה ושאר דבר, ומר לאו אורחיה בהכי לראות אם המבוי ראוי לתיקון" (חידושי מהר"ל עירובין סח, א עמוד קלא).

(19) "הייתי מתבטל כל אותו היום מדברי תורה" (פי' ר"י מלוניל על הרי"ף שם).

(20) "כלומר אין בהם תבונה להשגיח על ענינים אלו" (בית הבחירה להמאירי שם).

(21) ובפירוש רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף עירובין שם: "וא"ת נהי דאב"י שהי' תלמיד לא הי' יכול לוותר משלו בכל שבת ושבת אבל רבה שהי' ראש הישיבה והי' עשיר למה לא הי' עושה, יש להשיב דכיון שהי' ראש הישיבה לא הי' לו פנאי אפילו לזה כי כל בני הישיבה היו נצבים עליו מבקר ועד ערב".

(22) 'תשובות פסקים ומנהגים' למהר"ם ב"ר ברוך, חלק רביעי (ירושלים תשל"ז), פסקי עירובין אות קנג (עמ' 10).

(23) שו"ת הרא"ש כלל עשרים ואחד ענף ח-ג.

(24) וכמו שכתב בשוע"ר או"ח סימן רמב סעיף ב:

"ואין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בשבת אלא לפי שמן הסתם יש לרוב בני אדם ענג באכילת בשר יותר מבשאר מאכלים ובשתיית יין יותר מבשאר משקים לכך יש להם להרבות בבשר ויין כפי יכולתם והשגת ידם".

שיתוף" למדו הראשונים שהעירוב הוא חובה גמורה בכל מקום ובכל אדם, ומכאן יצא להם שישנו טעם נוסף לתקנה, והוא מניעת האיסור, שהרי טלטול בשוגג שייך בכל מקום ובכל אדם.

ונראה להוכיח כסברא זו מדברי שו"ע²⁵ (ועוד²⁶):

"לפיכך מותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות אם לא עירב מבעוד יום לפי שהוא נחפז ונצרך לעירוב כדי שיוכל לטלטל בחצר וגם הוא דבר מצוה כמו שיתבאר בסי' שס"ו".

ולכאורה סדר טעמי ההיתר לערב בבה"ש תמוה, שהיה לו להביא קודם שהוא דבר מצוה ואח"כ "כדי שיוכל לטלטל"²⁷?

אך לפי הסברא הנ"ל יובן, כי עיקר הטעם לתקנת עירוב הוא לעונג שבת, והרי יש אומרים²⁸ שעונג שבת דאורייתא²⁹, וזהו היסוד להתיר כאן שבות דשבות בין השמשות (על ידי יהודי), משא"כ כשהחשש הוא שיעבור איסור דרבנן בשוגג גרידא אין מסתבר שיתירו עבור זה איסור דרבנן של שבות בבה"ש.

[ומה גם שמדובר על מבוי אחד בשבת אחת, ויוכלו להשגיח בזה יותר, וא"כ הטלטול הוא לא שכית, משא"כ כאשר חסרון העירוב הוא קבוע. ומצינו עד"ז בשו"ע³⁰, שכותב: "וטוב ליזהר שכשתגיע האשה לחדש ט' יזמין הכל מערב שבת כדי שלא יצטרכו לחלל שבת".

וחזינן שלמרות החשש לחילול שבת דאורייתא כותב רק "וטוב ליזהר", והביאור בזה בפשטות הוא שאין שום וודאות בכך שהאשה תלד דווקא בשבת.

ולאידך גיסא מצאנו בשו"ע³¹:

"ומבעוד יום אי אפשר לה לסמוך על שבות דשבות, שלא התירוהו אלא בדיעבד".

היינו שכאשר המעבר על האיסור הוא וודאי (ולא חשש בעלמא) יש איסור ממש להסתמך על אמירה לנכרי כאשר ניתן לסדר את העניין לפני שבת.

(25) או"ח סימן רסא סעיף ב.

(26) וכן כתב הפרי מגדים או"ח סימן רס ס"ק ג. וכן כתב הכסף משנה פרק כד ס"ק י, ואדה"ז ציין לדבריו בקו"א סימן רסא ס"ק א.

(27) ובחידושי הרשב"א עירובין עח עמוד ב כתב בסדר הפוך: "ואפילו בעירוב חצירות דליכא מצוה כולי האי מכל מקום קצת מצוה איכא ודרכי שלום יש כשאדם נושא ונותן ומתערב עם חברו".

(28) לקמן נדון בהכרעת אדה"ז בזה.

(29) ולהעיר שהמצוה דאורייתא קאי רק על האכילה, כמו שכתב בשו"ע ראו"ח סימן רמב קו"א ס"ק א: "מכלל דלכבדו במנה יפה הוא מדאורייתא, משום דקודש הוא לקדשו במאכל כו", וכן בירר הרבי בליקוטי שיחות חלק יא עמוד 66 בשולי הגליון.

אלא שהעירוב מועיל למשפחות שאין להם אפשרות לעשות סעודת שבת כדבעי עם כל המאכלים הטובים, שיוכלו ללכת להתארח אצל אחרים המזמינים אותם, כי רק ע"י העירוב יכולים לטלטל התינוקות.

(30) או"ח סימן של סעיף ג.

(31) או"ח קו"א סימן שג ס"ק א.

והוא הדין בענייננו: בשבת אחת ובמבוי אחד, שהטלטול אינו אלא חשש בעלמא, העירוב אינו חיוב של ממש ולכאורה אין בכוחו להתיר שבות של בין השמשות, משא"כ כשהמדובר הוא בכל שבת ובכל מבואות העיר, שאז הטלטול בשוגג הוא דבר שכיח ביותר, הרי זה טעם מספיק להתיר לערב בין השמשות].

והנה ראיה חזקה לדברינו כאן איתא בדברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות, בביאור שיטת בה"ג. וזה לשונו³²:

"וא"ת שראוי למנותן מצות מפני שהעירוב עצמו יקרא מצוה, שהרי אנו מברכין עליו אקב"ו וכן נט"י, אין זה אצל בה"ג מצוה שתמנה לפי שאין אדם מצווה לעשות עירוב או שלא לעשותו וכן נט"י אין מצותה בחיוב כלל, והנוטל עשר פעמים ביום ואוכל אין לזה מצוה יותר מזה, אבל אלו היתר האיסור הן, דומה למצות השחיטה שתיקנו בה נמי וצונו על השחיטה ודקדקו בה לימא לשחוט לא סגי דלא שחיט, אלו וכיוצא בהן לאו הבא מכלל עשה, ועיקרן הוא הלאו וכו'. והיאך יקפיד על בעל ה"ג שימנה מצוה כזאת מד"ס והוא אינו מונה כיוצא בה מן התורה שהיא השחיטה, כי אצל בה"ג לא בא במצות עשה אלא מצוה שעשייתן מצוה עלינו אבל הבאות מכח שב ואל תעשה ואין בשביתתן או בעשייתן מצוה אינן באות בחשבון אלא אם נאמרו בלאו הלאו שבהן ימנה בלאוין".

היינו שלשיטת הרמב"ן (עכ"פ בדעת בה"ג) מצוות העירוב מותנית בכך שיש לאדם צורך בזה, והן הן דברינו שישנן שתי חובות שונות בזה ("צוויי דינים"), האחת היא לערב לצורך עונג שבת כאשר יש צורך לטלטל, ובזה כולי עלמא לא פליגי, והשניה היא חובה כללית לתקן עירוב מחשש טלטול בשוגג, ובזה פליג בה"ג.

ומפורש כן בפירוש לב שמח שם:

"וזה שהוא [היינו הרמב"ן] אומר שהעירוב אינה מצוה חדשה סברא שלו היא, אבל שאר הפוסקים סוברין שמצוה חדשה היא. וכן כתב הטור בהדיא מצוה לחזור אחר מצות עירוב וכו', דמשמע דאפילו מי שאינו צריך להוציא וכו' חייב לחזור אחר מצוה זו, ובפרק הדר אמרו בדרך תמיהא מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי כרבנן להווי בלא עירוב וכו', ולדעת הרמב"ן מאי קושיא אם לא היו צריכין לכך. וכן כתב שם המרדכי משמע מכאן דמצוה לערב, וטעמא רבה איכא דלא ליתו לידי איסור לאפוקי ולעיוולי מבתים לחצרות".

- ג -

יסודי מצוות עונג שבת

ובעניין מצוות עונג שבת ויסודותיה מבואר בשו"ע³³:

"שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד וענג, שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד. ועיקרן מן התורה, שהשבת הוא (א) בכלל מקראי קדש שנאמר וביום השביעי

(32) שורשים שורש א.

(33) או"ח סימן רמב סעיף א.

שבת שבתון מקרא קדש וגו', ומקרא קדש פירשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתיה. ויש אומרים שמקרא קדש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה, אבל הכבוד בשבת ויו"ט והענג בשבת הן מדברי סופרים (אבל הענג והשמחה ביום טוב במאכל ומשתה הוא מן התורה כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט). ומכל מקום צריך להזהר בהם מאד, שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה, וכל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה: אז תתענג על ה' וגו'. ובדברי רז"ל, שמוחלין לו על כל עונותיו וניצול מדינה של גיהנם.

אדה"ז מביא בסתם את השיטה שעונג שבת הוא מדאורייתא, ורק בשם "יש אומרים" את השיטה שהעונג מדרבנן. הכלל הוא, כידוע, "סתם" ו"יש אומרים" עיקר כ"סתם"³⁴, ומכאן שהכרעת אדה"ז היא שעונג שבת מדאורייתא. ואף שמסיום דבריו, שכתב "ומכל מקום צריך להזהר בהם מאד שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה", ניתן לדייק שסובר שהעיקר כה"יש אומרים" שהעונג מדרבנן, נראה ש"ומכל מקום" זה נאמר רק לטעמיק דה"יש אומרים"³⁵. ונראה שכך למד גם אדמו"ר הצ"צ, שכתב³⁶ וז"ל:

"וא"כ הרי יש דעה דחייב העונג בשבת אינו מד"ת כ"א מד"ס כמ"ש אאזמו"ר הגאון ז"ל רסי' רמ"ב בשם י"א".

ועכ"פ, אף לדעת ה"יש אומרים", צריכים להזהר בעונג שבת, וכנ"ל בדברי אדה"ז ששכרו מפורש בקבלה ומוחלין לו על כל עונותיו וניצול מדינה של גיהנם.

גודל החשיבות של עונג שבת והחומרה של צער בשבת, נוכל לראות מכמה דינים בהלכות שבת, ונביא להלן איזה דוגמאות לזה.

א. "אדם שהאכילה מזקת לו, שאז עונג הוא לו שלא לאכול, אין צריך לאכול כלל, וכמעט שאסור לו לאכול, שלא יצטער בשבת"³⁷.

ב. "ואם אי אפשר לו לאכול כלל אין צריך לצער את עצמו לאכול, שסעודות השבת לעונג ולא לצער"³⁸.

ג. "פשיטא שאם יש לפניו מעט רפש וטיט ויש לו צער קצת לטנף רגלו שרשאי לפוסעו בפסיעה גסה שלא להרבות בהילוך, דאין סברא כלל לומר שאסור לו להרבות בהילוך גם כן, אלא חייב לילך באמצע רפש לקצר דרכו. ועוד שהתירו לקפוץ לבחורים המתענגים, שאין זה שוה לכל נפש, כל שכן צער רפש וטיט שהוא שוה לכל נפש"³⁹.

(34) יד מלאכי כללי השו"ע סי' י"ז, ארץ חיים (סתהון) קונט' הכללים כלל כ'.

(35) למרות שאינו מוכרח, ויש מקום לחלוק.

(36) שו"ת או"ח סימן לו.

(37) שו"ע ר"ר סימן רפח סעיף ב.

(38) שו"ע ר"ר סימן רצא סעיף א. וזהו הטעם לכך שמנהגנו לאכול לסעודה שלישית פירות בלבד, וראה ליקוטי שיחות חכ"א ע' 85 ואילך.

(39) שו"ע ר"ר סימן ש"א קו"א ס"ק א.

ד. "ואפילו בשיחת דברים בטלים, שאין בהם זכר עשיית מלאכה כלל, אסור להרבות בהם בשבת, שלא יהא דבור השבת כדיבור החול. ובני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם, מותרים לספרם בשבת כמו בחול"⁴⁰.

- ד -

האיסור לגרום צער בשבת

יתירה מכך, שגרימת צער בשבת היא איסור דאורייתא לכו"ע^{41, 42}, כמפורש בבית יוסף⁴³ בשם רבינו יונה, וז"ל:

"ומה שכתב ומכל מקום משום עונג שבת מצוה שלא יחשב בהם, כן כתב ה"ר יונה באגרת התשובה (דרש ב אות לה [יום ה]): אסור לאדם שיהא לבו טרוד בעסקיו בשבת. אף על פי שאמרו חכמים הרהור מותר, אם יש לו מתוך ההרהור טרדת לב או נדנוד דאגה אסור, שנאמר ועשית כל מלאכתך, ואמרו במכילתא (יתרו, בחדש פ"ז אות ט) שתהא כל מלאכתך בעיניך כאלו היא עשויה, שלא תהרהר עליה. וכן אנו אומרים בתפילה: מנוחת שלום השקט ובטח מנוחה שלימה שאתה רוצה בה, ובברכת מזון אנו אומרים: שלא תהא צרה ויגון ביום מנוחתנו עכ"ל".

וכתב דבריו על דברי הטור שם:

"והרהור בעסקיו מותר, ומ"מ משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כלל. וזהו שכתב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ואין אדם יכול לעשות כל מלאכתו בשבוע אחד, אלא יראה אדם בכל שבת כאילו מלאכתו עשויה ואין לך עונג גדול מזה".

ובשוע"ר⁴⁴ פסק כהבנת הבית יוסף בטור, וז"ל:

"מותר להרהר בעסקיו אפילו היאך לעשות מלאכות גמורות אחר השבת, שלא אסרו אלא דבור לבד, שנאמר ודבר דבר, דיבור אסור הרהור מותר. ומכל מקום אם יש לו מתוך ההרהור טרדת הלב או נדנוד דאגה אסור, ומשום ענג שבת מצוה שלא להרהר כלל בעסקיו אלא יהא בעיניו כאלו כל מלאכתו עשויה, וזהו שכתוב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, ואין אדם יכול לעשות כל מלאכתו בשבוע אחד, אלא יראה אדם בכל שבת כאלו כל מלאכתו עשויה, ואין לך ענג גדול מזה".

ועוד בשוע"ר⁴⁵

(40) שוע"ר סימן שז סעיף ב

(41) אם כי זוהי אסמכתא, כדלהלן.

(42) ראה ליקוטי שיחות חלק יא עמוד 85.

(43) אורח חיים סימן שז ד"ה ומ"ש ומכל מקום.

(44) או"ח סימן שז סעיף כא

(45) או"ח סימן שז סעיף ה.

"אסור לספר איזה דבר שנזכר בו צערו כגון ממיתת אוהבו וכיוצא בזה":

לפי זה יובן לנו מדוע החת"ס⁴⁶ (שהרכי ציין לדבריו) הביא לעניין העירוב את הטעם של איסור צער בשבת, ולא הוספת עונג. וז"ל החת"ס שם:

"וכמה צער ודוחק יסבלו הגדולים הנזהרים, ובפרט בענין תפלה בבהכ"נ ביום ש"ק בהבאת הסידורים להתפלל מתוכו וטליתים וכדומה, עט"ז סי' שמ"ו סק"ו, א"כ השכל הפשוט גוזר שראוי ומחוייב לתקן החצרים והמבואות בעירוב המתיר טלטול".

ולכאורה היה לכתוב כלשון הפרישה⁴⁷ שתועלת העירוב היא כדי לטייל או להביא צרכי אכילתו משום "וקראת לשבת עונג", אלא נקיט עניין הצער שהוא איסור דאורייתא⁴⁸, שהוא חמיר טפי מאי-הוספת עונג אף לשיטת הסוברים שעונג שבת דאורייתא.

לסיכום: עיקר תקנת עירובין הוא (כפי שהובא בירושלמי) להרבות בשלום ובעונג [אלא שטעם זה ליכא כאשר אין בכך צורך, ובזמננו וודאי שיש בזה צורך לנשים המטפלות בתינוקות ואסורות בבתיהן, לנכים ועוד].

ועוד למדו בזה רוב הראשונים (מהבבלי) שמצוות עירוב היא חובה⁴⁹ בכל מקום, שלא יבואו לטלטל באיסור הן בשוגג והן במזיד ר"ל, בין אם יש בכך צורך לעונג שבת ובין אם אין בכך צורך.

- ה -

גדולי ישראל שהקפידו לטלטל בעירובין.

ומעשה רב, שראינו לכמה מגדולי ישראל המפורסמים שהקפידו לטלטל בעירובין, ונביא כאן כמה דוגמאות:

(46) שו"ת חתם סופר חלק א או"ח סימן צט.

(47) או"ח סימן שצה ס"ק א.

(48) ואף שזוהי אסמכתא, וגם אם זהו איסור מדרבנן שאין לו שורש מדאורייתא, עדיין יש חומרא בזה מצד ההעדר בעונג שבת שהוא מצוה דאורייתא, כי היכולת להתענג ללא העירוב, כשהוא אסור בביתו, היא מוגבלת.

(49) ואף שמצינו בדברי הרמב"ם שעירוב אינו מצוה של חובה. וכך כתב הרמב"ם בהלכות ברכות פרק יא:

"יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה, לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות, ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב, וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה. . . וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה, בין מצוות שאינן חובה כגון עירוב ונטילת ידים".

אך ברור הדבר שהכוונה כך היא: כשם שאין חיוב לשכון בבית החייב מזוזה, כמו"כ אם אדם דר במקום שמוקף חומה לגמרי ויש לבעל הבית תפיסת יד בכל הדירות, אין חובה לפעול שלא יהיה לבעל הבית תפיסת יד בדירות כדי שיתחייבו לעשות עירוב.

ועל דרך זה מצאתי בספר המנוחה מרבנו מנוח שם: "וכן כל המצוות שהם חובה מדברי סופרים. . . בין מצוות שאינם חובה כגון עירוב [וכו']". שאין אדם חייב לדור בחצר שיש בה שכנים הרבה כדי שיעשה עירוב".

א. האר"ז⁵⁰. כפי המובא בספר שער הכוונות⁵⁰ וז"ל:

"הנה ראיתי למורי ז"ל שבשחרית יום שבת היה מוליך עמו הטלי' והחומש מביתו לבהכ"נ, וגם היה מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר⁵¹ צפת ת"ו אותה הנודעת, ולא היה מקפיד וחושש לחקור בענין העירוב שנעשה בשיתוף כל המבואות צפת ת"ו אם היה נעשין כהלכתן או לאו".

ב. הבני יששכר ונכדו המנחת אלעזר. וכך כותב המנח"א⁵²:

"וכמו שמקובל בידינו בשם קדוש זקני בעל בני יששכר ז"ל (כשהיה בעירו או במקום שהוחזקו העירובין בטוב) ביציאתו לחוץ מביתו בשבת קודש לקח לתוך בגדו מפתח וכיוצא, כדי שישאווהו במקום העירוב ולא יהיה בכלל מי שאינו מודה בעירוב, עד כאן דבריו הקדושים. והגם כי ראיתי בספר שערי רחמים דיני ומנהגי הגר"א מוילנא ז"ל (הלכות שבת, אות צג) כי מנהגו היה שלא לישא כלל בשבת אפילו במקום שיש עירוב⁵³, אכן מנהגינו ומנהג אבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע לדקדק לישא במקום שיש עירוב".

ג. "אבותיו של אדה"ז (בעירוב דפוזנא) כפי שמובא בספר השיחות של אדמו"ר הרי"צ⁵⁴".

ד. "הרה"ק ר' מענדל מוויטעבסק⁵⁵ היה מקפיד לטלטל פעם אחת בשנה, בשבת שובה, כדי שלא יחשדו בו שאינו מודה בעירוב ח"ו (והטעם שהחמיר שאר השנה, כי חשש שבעירוב בטבריה הסתמכו על איזה קולות)".

ה. החת"ס:

"ושמעתי מפי מו"ר הגאון המובהק מהרי"א⁵⁶ זצ"ל בשם מרן חתם סופר, שכן נהג בחוץ לעירוב, כמדומה לי שכרך המטפחת לאחר ידו⁵⁷".

היינו שכאשר היה בתוך העירוב טלטל המטפחת, ורק כשיצא מחוץ לעירוב כרכה לאחר ידו.

ו. החידושי הרי"ם:

(50) עמוד ו.

(51) מחוץ לעיר הוא סרטיא, שיש לו דין רה"ר דאורייתא אם אין סומכים על שיטת רש"י שכל שאין ששים רבוא בוקעים בו אינו רה"ר דאורייתא. ברוב העירובין בעיירות שלנו, בפרט בעיירות גדולות, אף בלי לסמוך על שיטת רש"י אין דין רה"ר דאורייתא, כי אין רחובות מפולשים (דהיינו מכוונים) משער לשער, ומה גם שבדרך כלל יש מחיצות עומד מרובה על הפרוץ.

(52) נימוקי או"ח עמוד 230.

(53) ראה לקמן דעת הגאון בעל אגרות משה על שמועה זו.

(54) התש"ד, עמוד 64.

(55) הליכות חנוך עמוד סב.

(56) הוא הגאון רבי יצחק אהרן לאנדסברג אב"ד גראסווארדיין, תלמיד החת"ס.

(57) לבושי מרדכי סימן קלג עמוד שמז.

"ודודי מרן אדמו"ר הבית ישראל זצ"ל הוסיף ואמר: בפולין היה עסק שלם עם העירוב, שהסתמכו על כל מיני היתרים כדי שיוכלו לטלטל בשבת, וכגון חוט החשמל ונהרות, והכל מפני שהי' קשה מאד שלא לטלטל בשבת, ולכן סמכו גם על היתרים דחוקים. אולם בגור, שהיתה עיירה קטנה, תקנו את העירוב עפ"י הלכה ובלי שום היתרים. וזקני החידושי הרי"מ ז"ל טלטל בשבת בגור, ואמר שזה ענין של מודה בעירוב"⁵⁸.

ז. הגאון בעל אגרות משה:

"וסיפר רבינו שפעם בקיץ הלכו לכפר ולאקין, ושם היה רב מאיר קארעליץ, האח של החזו"א, ועשו עירוב בהחצר, וראה שרבינו היה מטלטל משהו בידו, ושאל לרבינו למה לא מחמיר כהגר"א, שמוזכר שלא היה מטלטל בשבת? והשיבו רבינו הנה איני סובר שכך סבר הגר"א, דהלא מי שסובר שא"א לעשות עירוב הוי כצדוקי, כמו שאינו מאמין בעירובין!"⁵⁹.

- 1 -

באור שיטת הגאון בעל אגרות משה

לאור דברינו הנ"ל, מצאתי לנכון לנסות לברר שיטת הגאון בעל אגרות משה זצוק"ל, כי למרות שהייתה לו שיטה מחודשת בענין מצות עירוב, ח"ו להבין בדבריו שיש לבטל מצוה חשובה זו.

וכך כתב האגרות משה⁶⁰:

"ולכאורה מוכרח שבירושלים לא היה מועיל עירוב, דאם היה מועיל עירוב מאי טעמא לא עירבו בירושלים? הא משמע בדף ס"ח [בעירובין] שיש לעשות עירוב ומוטל זה על חכמי העיר!

ודוחק טובא לומר דידוע היה שבאותה שעה שהביאו חכמים ממעשה בשוק של פטמים שהיה בירושלים שהיו נועלין ומניחין את המפתח בחלון שע"ג הפתח, לא היה עירוב מצד איזה אונס . . . ולכן אולי מכיון שבאין לירושלים מכל המקומות ברגלים, וגם בכל השנה להקריב קרבנות ולאכול מעשר שני, חששו לשמא יראו אנשים ממקומות שלא יהיו מתוקנים במחיצות כמו ירושלים ויטלטלו גם שם, לפיכך לא עירבו כדי שיהיו אסורים גם בירושלים, דכל זמן שלא עירבו הרי גם חצר אסור ככרמלית. ואם כן, גם במאנהעטן, שהוא עיר שבאין ממקומות הרבה שאי אפשר שם לתקן, וגם סמוכים לה בתוך התחום מקומות שלא יוכלו לתקן, אין לתקן ולא לערב גם במאנהעטן, כדי שיהיו אסורים גם במאנהעטן ולא יבואו לטלטל גם במקומות שאי אפשר לתקן. ונמצא שאף לדידהו משמע שאין לתקן להתיר במאנהעטן, אף אם יכולין לתקן".

(58) סדור תפלה ליקוטי יהודה עמוד קפו.

(59) מסורת משה חלק א עמוד קכה. וראה שם שמביא כמה דרכים לפרש בדוחק שהגר"א לא טלטל רק במקרים מסויימים שהיו בהם חששות על פי דין. וראה מה שכתב הגאון הרב שלמה זלמן אוירבאך זצוק"ל בספר הליכת שלמה הלכות תפילין עמוד נה.

(60) או"ח חלק א סימן קלט ענף ה.

תמצית דברי הגרמ"פ⁶¹, שאולי יש להחמיר שלא לערב ושלא לסמוך על העירוב במנהטן והדומות לה, משום שאף לפי השיטה המקילה (שנפסקה להלכה בטור, בשו"ע, ברמ"א ובכל נושאי כליהם) שאפשר לעשות עירוב במקום כמנהטן⁶², עדיין יש לחוש שהיתר הטלטול יגרום למכשול.

ולכאורה יש לתמוה: לשיטת הגרמ"פ שאכן במקומות הדומים לירושלים יש לחוש לקלקול ומוטב שלא לערב, מדוע לא אשתמיט שום תנא או אמורא או פוסק להזכיר דין זה וחשש זה, ורק הוזכר בסתמא במעשה שהיה שלא עירבו בירושלים?! ובמחילת כבוד תורת הגרמ"פ, הרי זו, לשיטתו, הוצאת לעז על כל הפוסקים שלא הזכירו חשש מעין זה הנוגע למעשים שבכל יום.

עוד תמוה ביותר לדון ממעשה שהיה שלא עירבו שאכן יש מקומות שאין לערב בהן, שהלא מפורש בגמרא בעירובין (סח, א) שתמה רבה בר רב חנן על אביי ורבא: "מבואה דאית ביה תרי גברי רבי כרבנן לא להוי ביה לא עירוב ולא שיתוף?!", ולשיטת הגרמ"פ היה צריך רבה בר רב חנן להסיק מכך שלא שאביי ורבא לא עירבו שאכן אין צריך לערב במבואות מסויימים (עכ"פ לדעתם).

וכנ"ל מעשה רב שתקנו עירובין בערים גדולות ומרובי אוכלוסין באירופה וסמכו עליהם כל גדולי ישראל, וחידושו של הגרמ"פ עומד בסתירה לעובדות ידועות אלו.⁶³

[והגם דפשיטא לי שאיני בר הכי לחלוק ולהשיג על הגאון האדיר בעל 'אגרות משה' מדעת ומסברתי, אבל הכא איפכא הוא, שהגרמ"פ ברוחב דעתו יצא לחלוק מסברא על כל הראשונים והפוסקים, ובכגון דא בוודאי הרשות נתונה לחלוק על דבריו ואולי אף חובה יש בזה].

- ז -

האם אכן לא היה עירוב בירושלים?

אחר כל התמיהות העצומות הנ"ל, עוד יש לדון בעיקר מה שהניח הגרמ"פ שירושלים לא הייתה מעורבת, על יסוד דברי הגמרא שנשמרו מהוצאה בשוק של פטמים שהיה בירושלים.

דהנה הנחה זו, שירושלים לא הייתה מעורבת, אינה הכרחית. כי ייתכן ששיירו רק את אותו שוק בלא עירוב (או כמה שווקים ומבואות), מדינא דמתניתין דאין מערבין את כולה.

ובנותן טעם להביא כאן מה שכתב הגרי"ד מוסקוויטש בחיבורו 'תיקון ערובין' דף עד, וז"ל: "בזמן הבית והתנאים והאמוראים ועד דור האחרון, היו בניני העיריות בצורה אחרת, משונה

61) גם הובאו חששות על דרך זה באג"מ או"ח חלק ה סימן כ"ח.

62) וכמובן שלדעתו היו במנהטן בעיות הלכתיות (מחודשות), אך אכמ"ל.

63) ולאלו הטוענים שחששו של הגרמ"פ נתחדש בארה"ב דעתה, המלאה בעמי-הארצות וביהודים שאינם שומרי תורה ומצוות לע"ע, הלא כן היה המצב גם בוורשא שלפני המלחמה (כידוע ליודעי קורות העתים אודות האגודות החילוניות שפעלו שם), ובכל זאת הותרו שם את העירוב על כנו. ואדרבה, דווקא בתקופה שישנם הרבה מאחב"י שאינם שומרי מצווה, הרי על ידי העירוב מצילים אותם מלחלל שבת. אך העיקר שהאגרות משה לא כתב שזהו חשש חדש אלא למד כך מירושלים, ודו"ק היטב.

מזמנים האחרונים. דהיינו, שהיו הרבה בתים בחצר אחת, והרבה חצרות במבוי, ורק באמצע העיר או בצידה היו שווקים ורחובות מפולשים מקצה העיר אל קצהו השנית, ולא היו שום בנינים בתוכם.

ובשווקים ורחובות היו משתמשים לאסיפת התגרין מכל העולם שבאו לקנות או למכור. גם נתאספו שם לעיין בצרכי העיר, אשר שם ישבו זקני העיר לתקן תקנות, לפי שנחוץ לזה מקום רחבת ידיים, וזהו שער העיר או רחוב העיר המוזכר בתנ"ך ובכמה מקומות.

אבל חנויות קטנות וביהכנ"ס ובית המרחץ וכיו"ב, הכל היו במבוי. והמבוי היה כעיר קטנה, ובשבת לא היו צריכין להוציא או להכניס ממבוי למבוי. ואפילו כשעשו שיתופי מבואות, לא עשו השיתוף אלא לאותן המבואות שבצד אחד מן השווקים או רחובות, הלכך המבואות והחצירות עירבו ולהשווקים ורחובות ע"פ רוב לא עשו עירוב, כי לא הי' בהם צורך בשבת."

שלפי זה, שעירוב השווקים בימים ההם היה שלא לצורך, ייתכן ומסתבר שירושלים עצמה (היינו החצרות והמבואות) הייתה מעורבת ומשותפת, ורק השווקים נשתירו מחוץ לעירוב.

ואדרבה, יש לי להוכיח מכמה מהקדמונים שירושלים מעורבת הייתה, וכמפורש ברש"י בסוטה⁶⁴ וז"ל:

"לאחר שגמר כהן גדול לקרוא פרשה בברכותיה, כל אחד מן הצבור מביא ספר תורה מביתו לעזרה, דקסבר אין עירוב והוצאה ליום הכפורים. אי נמי, ירושלים דלתותיה נעולות בלילה, ומערבין את כולה."

ואכן מלשון רש"י כאן אין משמעות ברורה שערבו, כי זהו רק תירוץ אחד, אך באם לרש"י לא היה הדבר ברור מניין להגאון בעל אגרות משה להסיק שלא ערבו בירושלים, ועוד לחדש הלכה על יסוד מסקנה זו, אתמהא!

ועיין במה שהקשה הגאון ר' אלעזר פלקלס⁶⁵ על כך שלפי הפירוש הראשון ברש"י יוצא שלא עירבו בירושלים, וז"ל:

"מה ספק יש בדבר? שבוודאי עירבו את ירושלים, ומסתמא עשו כן."

ועל כך משיב לו רבו ה'נודע ביהודה⁶⁶, וז"ל:

"תמיהתך לאו כלום, דהרי לבסוף נפרצו פרצות בירושלים, והייתה רשות הרבים כמבואר בעירובין דף קא עמוד א'."

היינו שמפרש שהמובא בעירובין קא, א, שהוא המקרה בשוק של פטמים (וכן האפשרות הראשונה שבפירוש רש"י, שלפיה ירושלים לא הייתה מעורבת בתקופה מסוימת), מיירי אחר שנפרצו הפרצות, וקודם שנפרצו הפרצות היה גם השוק בכלל העירוב. ועיי"ש עוד.

(64) מא, א. ד"ה מכאן.

(65) בשו"ת תשובה מאהבה סימן כא.

(66) או"ח תשובות נוספות סימן ב.

וכדברי רש"י מפורש גם בדברי ראבי"ה⁶⁷, וז"ל:

"ותו דאמרינן פרק ראשון דעירובין (ו, ב) "בדלתות מי מיערבא, והאמר רבי יוחנן ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים", והואיל דנעולות בלילה הוי כרמלית, כדאמרינן בהמוצא תפילין (עירובין קא, א), ומיערבא, והיו מטלטלין בה. ומסתמא בלחי ובקורה היה מתוקן, דלא גרע רשות הרבים דידה נעולות משאר מבואות שאין מועיל עירוב כי אם בלחי וקורה.

והרי ירושלים, למאן דאמר לא נתחלקה לשבטים ושל כל ישראל היא, הרי לא היתה מיוחדת לאותה שכונה שפתוחין בתיה לתוכה, וגם כל ישראל היו עוברין ודורסין לתוכה בעל כרחן, ושרי לטלטל בתוכה. וליכא למימר בה שמערבין את כולה בלא תיקון לחי, דהא ירושלים עיר של רבים היא, ואין מערבין כולה, ואמרינן נמי בפרק הדר (שם סא, ב) "אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים, ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את כל הכלים למבוי עד שלא יוציא זה ויאסור עליכם" אלמא שהיו שם מבואות בתיקון לחי".

ומפורש בדבריהם שיירושלים בכללותה הייתה מעורבת.

וכן מצאתי גם בספר ההשלמה⁶⁸, וז"ל:

"זהו דעת הרב אלפסי ז"ל ברשות הרבים, דמיערבא בדלתות נעולות בלילה. ואע"ג דתנן במסכת פסח שני, גבי ארבעה עשר שחל להיות בשבת, כת ראשונה ישבה בהר הבית שניה ישבה לה בחיל, דמשמע שלא היו יכולין להוציא הפסח משם, ולמה לא היו מערבין בה? איכא למימר ההיא בשלא היו דלתותיה נעולות בלילה, אי נמי לאחר שנפרצו בה פרצות".

ומדבריו מוכח שאם הייתה אפשרות לערב (היינו שהדלתות ננעלות או שמתקנים הפרצות), היו מערבים גם בירושלים.

ומעתה, אחר בקשת המחילה מפני עוצם כבוד תורת הגרמ"פ, צא וחשוב עד כמה קלושה הסברא לבטל העירוב מחשש שאין לו כל יסוד בגמרא ובפוסקים, ואדרבה, ירושלים תוכיח שאין מקום לחשש זה⁶⁹.

- ח -

לדעת הגאון בעל אגרות משה האם יש מצוה לערב בזמננו

עוד כתב בשו"ת אגרות משה⁷⁰:

"והנה הא דמצינו בגמ' עירובין דף סח, א (א"ל רבה בר רב חנן וכו') דאיכא חיוב על חכמי

(67) סימן שעט.

(68) עירובין דף ו.

(69) ואפשר שאם היה הגרמ"פ רואה דברי הראבי"ה וההשלמה לא היה מעלה חשש זה אפילו בדרך אפשר. ולקמן אביא ראיות שלכאורה כתב דבריו רק בתור סניף להחמיר מחמת חששות הלכתיות שהיה לו במנהטן.

(70) אורח חיים חלק ה סימן כט.

העיר לתקן שיוכלו לטלטל בעיר, וכן היו בכל עיירות שהיו נמצאים יהודים היו מתקנים עירובין, אמרתי שהיה זה במקומותינו שלא היה אפשר בלא זה. דהיו צריכין להאכיל את הבהמות, שלהרבה אינשי היה הפסק בין הבית והרפת, שהיו צריכין להביא להם מה שצריכין לאכילה ושתייה. ואלו שהיו להם סוסים, הרי הוצרכו להשקותם מהבארות שהיו רה"י ולהוציאם להרחוב, שבלא תיקון היתה כרמלית. וגם לצורך האדם עצמו היה צורך גדול, שהיה קשה להכין מים כל הצורך, וכן הרבה דברים נחוצים היה קשה להכין כל הצורך, וכדומה. וגם בערים גדולות היה זה דבר קשה, שלכן היו גם ערים גדולות שהיו מתקנים עירובין⁷¹. אבל כאן בזמנינו שאין שום צורך להביא אף בחול בכל יום, ויש אינשי שמכינים לשבוע שלם, וגם ליותר משבוע, מחמת שיש מקררים בכל בית ובית, שלכן אין תיקון עירובין דבר נחוץ, אלא רק לאטפויי הנאה בעלמא, אין זה עניין הצריך להשתדל בזה. . אבל בשנים האחרונות התחילו לתבוע שיתקנו עירובין, מחמת שהנשים מצטערות הרבה בזה מפני שמניעת הנאה הוא צער גדול להם, מפני הרגילות להיות מפונקות. ואלו שיש להם תינוקות אין יכולין לצאת מהבית כל השבת וכדומה. ויש גם שאין יכולות להבליג על דעתן ורצונם, ועוברות. והתחילו בשביל זה בכמה מקומות לתקן עירובין. ושייך להחשיב כשאיכא הרבה תובעין, לצורך, ויש אולי מקומות ששייך להחשיב גם צורך גדול, ושייך להרב המקומי לידע זה. וא"כ וודאי לא שייך למחות, ואולי יש גם להשתדל בזה".

כאן אנו רואים שהאגרות משה מפקפק באם אכן יש בזמננו צורך של עונג שבת ומניעת צער (המחייבים תיקון עירוב), ומודה שאם אכן יש נשים המצטערות מזה וודאי לא שייך למחות נגד העירוב, ואולי יש להשתדל בזה.

וצע"ג למה כתב רק "אולי", ועוד אדון בזה לקמן.

עוד כתב שם, בנוגע לטעם השני לתיקון העירוב, שלא יבואו לטלטל באיסור:

"והתיקון שיש בעירוב למחללי שבת במזיד בפרהסיא, הרי פליגי תנאי בזה. דלרשב"ג הא אין צורך, דהא אמר בפ"ה דמעשר שני מ"א שאין מציינין על ערלה ונטע רבעי בשאר שני שבוע דהלעיטוהו לרשע וימות (ב"ק סט, א), ובירושלמי דמאי פ"ג ה"ה איתא שגם ר' יוסי סובר כן, ומשמע שהלכה כן, דהא הלכה כרשב"ג במשנתנו. וגם הא רוב המחללין שבת הם כופרין בכל התורה כולה, שאולי כו"ע מודו שליכא חיוב ואף לא מצווה להשתדל לתקן עירובין בשבילם. אך שאולי בשביל אלו שאין יודעין כלום, דרשעותן ואף הכפירה שלהן בא להם מצד שחנכום כן אבותיהם הרשעים, יש איזה מעלה ואולי גם מצווה לתקן עירובין, שלא יעברו גם על איסור הוצאה שבידינו למנוע אותו בתיקון העירובין, מאחר שיש לדנו כשוגג. אף שאינו שוגג ממש, דאף שאביו חנכו לרשעותו ולכפירתו, הא עכ"פ רואה ויודע משומרי תורה ומצוות, ויודע שאיכא גדולים ובעלי דעת וחכמה יותר מאביו, שלכן נוטה יותר לומר שליכא חיוב למונעו מעבירה".

וברור למעיין שהגאון בעל אגרות משה זצ"ל חידש שהטעם המובא בראשונים ובשו"ע על תיקון עירובין, שלא יבואו לטלטל באיסור, חל רק במקומות שבהם ישנם כאלו שאינם כופרים בכללות התורה אלא שאינם יודעים שאסור לטלטל, ועוד מחדש שבזמננו אין כאלו.

71) והעיר לי דודי הגה"ח הרב יחיאל מנחם מנדל קלמנסון שליט"א, שבסברא הרואה את התקנת העירובין בערי ישראל באירופה כקולא גרידא, לצרכי נוחיות, יש הוצאת לעז על כל גדולי ישראל שהקפידו לטלטל בדווקא.

ובמחכת"ר הרמה באמת, דבריו מרפסין איגרא. כי הרי פשטות כוונת הראשונים והשו"ע היא שהעירוב הוא להציל את שומרי התורה והמצוות מטלטול בשוגג, שבזה לא תועיל ידיעת האיסור, כי אי אפשר שלא יבוא משהו לשכוח ולטלטל בשוגג!

ולכן מובא הדין בשו"ע⁷² ובשוע"ר⁷³:

"מצוה על כל אדם שיממש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת, אפילו למנהגנו כהאומרים שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה, ויתיר חגורו ויקח כל התלוי בו".

ואולי סבר הגאון בעל אגרות משה שהמטלטל בשגגה מתעסק הוא ולכן אין צורך לעשות עירוב כדי להצילו, אבל סברא זו מופרכת מהדין הנ"ל שיש מצוה לוודא שאין בבגדיו חפצים שמא יבוא לטלטל, וזאת למרות שהטלטול יהיה באופן של מתעסק.

ולכאורה הביאור בזה הוא כפי שמובא בשוע"ר שם⁷⁴:

"אבל אין צריך לזה, דכאן אין גזרה כלל אלא ספק גמור, שמא יש כבר חפץ אצלו, כיון שרגיל בזה כל ימות החול, ולא אמרינן ספק דברי סופרים להקל, [ד]כיון שיכול להתברר מיד דמיא לחסרון ידיעה".

היינו שכאשר אפשר לוודא מראש שהטלטול האסור לא יקרה - יש מצוה לעשות זאת, גם אם הטלטול יהיה בגדר מתעסק.

ובאופן אחר יש לבאר שהחשש הוא שמא באמצע הליכתו בכרמלית ייזכר שיש משהו בכיסו וימשיך לטלטל, וזה בוודאי אינו בגדר מתעסק, וכפי שמובא בנפש חיה בארוכה⁷⁵, עיין שם.

איך שלא יהיה, שיטתו המיוחדת של הגאון בעל אגרות משה תמוהה מאד.

והאמת היא שגם הגאון בעל אגרות משה ידע ששיטתו מחודשת, ולכן כתב שאין למחות ביד אלו שלא קיבלוהו ועסקו בתיקון עירובין, וכפי שכתב במכתבו להרב מוסקוויטש⁷⁶ וז"ל:

"אבל אם אחר כ"ז סוברים המתירים שהוא צורך בשביל התינוקות ובשביל השוגגין איני מוחה, אבל איני מצטרף".

ולהעיר שיש מקום לומר שאפילו לדעת הגרמ"פ אין לבטל העירוב במקום שאפשר לעשותו באופן של לכתחילה, ומה שהסתייג מתיקון העירוב היה כסניף לכך שלא רצה להקל במקומות שהיו בהן כמה בעיות הלכתיות של רה"ר.

(72) או"ח סי' רנב ס"ז.

(73) שם סעיף כ.

(74) קו"א ס"ק יד.

(75) או"ח סימן ה.

(76) תיקון עירובין עמוד קסא.

וכן יש לנו ללמוד מדבריו באג"מ⁷⁷ וז"ל:

"ולא שייך כלל למה שהתירתי בסי גייט, שהיא מוקפת חומה גבוה בשלש רוחות, וגם סגורה, והשומר צריך לפתוח כשמאשין (מכונית) צריך ליכנס ולצאת, ובצד הרביעי, שהוא לצד הים, איכא תלי אבנים הרבה שמונחים שם כל השנים. אך עכ"ז צויתי ששם יעשו צוה"פ. וכן לא שייך לקיו גארדענס הילס, שהסכמתי להעירוב שתיקנו (לעיל או"ח סי' פ"ו), שהיא עיר קטנה, ודרך הכבושה לרבים הנקרא היי וועי לא הכניסו בתוך העירוב, שהוא פשוט וברור שבערים כאלו עושין צוה"פ ועירובין ולא שייך לטעות כלל".

וייתכן שזוהי כוונת האג"מ במ"ש ש"אולי" יש להשתדל לתקן העירוב גם כאשר יש בזה צורך גדול משום צער הנשים (וכן י"ל שזו הייתה כוונתו העיקרית בחשש שהעלה שהעירוב יביא לכך שתשתכח תורת איסור טלטול), כי האג"מ מיירי בעיר גדולה, שבה לשיטתו יש חששות של רה"ר, ובזה נסתפק אם יש לערב למרות השאלות ההלכתיות. אך במקום שאפשר לעשות העירוב על צד היותר טוב, אפשר שגם להאג"מ מצווה לתקן העירוב ללא שום חשש.

אלא שלכאורה קשה להעמיס כן בכוונת האג"מ, כי אם גם לשיטתו יש לתקן עירובין בכל מקום שניתן לעשות כן בהידור ולכתחילה היה לו לפרש דבריו.

אבל באמת היא הנותנת, די"ל שלא עלה על דעתו של האג"מ שיעלה על הדעת שבא לבטל מצות עירוב ח"ו, ופשיטא ליה שיפרשו דבריו כנ"ל או כיו"ב. ולכן לאחר כמה שנים, כשנשאל על כך, פירש דבריו יותר (בהשמטה), כי קודם לכן לא חשב שיהיה צורך לבאר זאת, לרוב פשיטותו.

וכן משמע מעדותו של הגאון הרב משה היינימאן שליט"א⁷⁸ (באנגלית, להלן תרגום):

"עשיית עירוב הייתה החלטה מקומית, כפי ששאלנו תחילה את ראש הישיבה. כשהרב משה פיינשטיין היה בבולטימור, שאלנו אותו אם אנחנו יכולים לעשות עירוב בבולטימור. לאחר ששאל אותנו כמה שאלות, הוא ענה: "אם אתה רוצה לעשות עירוב, אז אתה יכול לעשות עירוב". שאלתי אותו "האם צריך לעשות עירוב?" הוא ענה: "אם אתה רוצה לעשות עירוב, אז אתה יכול לעשות עירוב". ואז שאלתי אותו, "אז דעתך שלא נעשה עירוב?" הוא ענה: "אם אתה רוצה לעשות עירוב, אז אתה יכול לעשות עירוב". לא ידענו מה כוונתו, אז שאלתי את הרב דוד פיינשטיין שליט"א. הוא אמר לי שאביו הרב משה לא רוצה להתערב בעירובין כי יש לו ניסיון שאם הוא אומר "שיעשו עירוב" אז תבוא אליו משלחת שאומרת שעירוב בעיר זה נורא, קלקול. אם הוא אומר "אל תעשה עירוב", אז תבוא אליו משלחת אחרת שתאמר "לא לעשות עירוב זה קלקול נורא". לכן, הרב משה פשוט אומר שאתה יכול לעשות עירוב אם אתה רוצה, אבל לא אומר שאתה צריך. שאלתי את הרב דוד, "מה אבא שלך באמת מחזיק?" הוא ענה, "אבא שלי סבור שאם מבחינה הלכתית אתה יכול לעשות עירוב, אתה צריך לעשות עירוב כי אתה לא יכול פשוט לדחות הצידה חלק שלם של השולחן ערוך ולומר שהשקפת התורה אוסרת את זה".

(77) יו"ד ח"ג בהשמטה.

(78) קונטרס (באנגלית) על העירוב, עמוד 42.

- ט -

לסיכום:

דעת הגאון בעל אג"מ שבמקומות שאין בהם בעיות של רה"ר יש לתקן עירוב בכל האופנים, וגם במקומות שבהם יש חששות של רה"ר סבר שכאשר יש בזה צורך של עונג שבת, כגון שהנשים לא יהיו אסורות בבתים, יש לתקן עירוב.

לאור כל האמור, הדברים ברורים ומחווירים שאף אלו הרוצים להסתמך על שיטת הגאון בעל אג"מ - נגד שיטת רבותינו נשיאינו אדמו"רי חב"ד ליובאוויטש ועוד - אין להם בו אלא חידושו, הנוגע למקומות שבהם לא נעשה העירוב לכתחילה לכל הדעות, וברור הדבר שלא בא האג"מ לבטל מצות עירובין מעיקרא, ואם כן במקומות שבהם העירוב נעשה לכתחילה ובהידור וע"פ רבנים מומחים ומפורסמים אין לפקפק ואין להתעצל וכ"ש שאין להפריע לתיקונו. והאמת והשלום אהבו.

